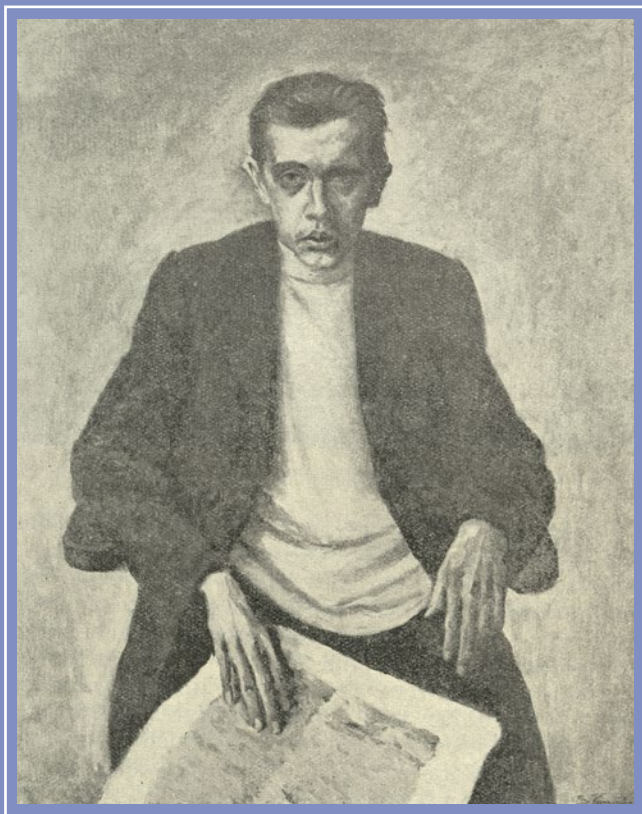

Ferdinand Peroutka

Z deníku žurnalistova

NÁRODNÍ
MUZEUM

Spisy Ferdinanda Peroutky
Svazek 2

Ferdinand
Peroutka

*Z deníku
žurnalistova*

Národní muzeum
Praha 2024

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/25.I.a, 00023272).

Recenzovali: Mgr. Michal Kosák, Ph.D.
 Mgr. Michal Topor, Ph.D.

Vědecký redaktor: Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Na obálce a frontispisu použita reprodukce obrazu Sotera Vonáška z roku 1917, publikovaná v časopise *Veraikon* v roce 1926.

© Národní muzeum, 2024

© Daniel Řehák, editor a autor předmluvy, 2024

© Ferdinand Peroutka – dědicové

ISBN 978-80-7036-836-7 (pdf)

Portrét redakce a obraz doby

V dubnu roku 1919 začal v deníku *Tribuna* vycházet na pokračování cyklus volně propojených próz z redakčního prostředí s názvem *Z deníku žurnalistova*.¹ Jako autor byl tehdy uváděn Petr Jefimovič Antokolskij. V roce 1922, kdy texty vyšly souborně v knižním vydání,² se k autorství těchto povídek (nebo fejetonů, jak je sám autor nazývá) přihlásil novinář Ferdinand Peroutka, odpovědný redaktor *Tribuny*.

Texty sice nejsou prvními Peroutkovými literárními pokusy, jsou však v jistém smyslu iniciační, neboť byly sepsány na počátku jeho novinářské dráhy, v prvním roce jeho řádného zaměstnání a v prvním úplném roce existence Československé republiky. Důvodem jejich vzniku bylo to, aby Peroutka pobavil sebe a své kolegy humorným zpracováním situací, které se odehrávaly v redakci *Tribuny* a vystihovaly problémy spojené s novinářským povoláním. Tento soubor se však nakonec nestal pouze humoristickou literaturou, protože texty, psané v první osobě, jsou zaměřeny výrazně ad personam a popisují pod smyšlenými jmény redakční kolegy nebo Peroutkovy rodinné příslušníky. Zároveň se v nich autor pokusil o komentář k soudobé české novinářské a politické kultuře. Děj sice přeložil do ruského prostředí, ale paralelu mezi českými a ruskými poměry nelze na pozadí dobových událostí přehlédnout. Dějové kulisy netvoří revoluční Petrohrad, ale popřevratová Praha.

Název cyklu zjevně odkazuje na Dostojevského *Deník spisovatelův*, a tím připomíná, že vliv ruské literatury na mladého Peroutku byl zcela zásadní, zvláště působení tvorby Antona Pavloviče Čechova (1860–1904), Fjodora Michajloviče Dostojevského (1821–1881) nebo Lva Nikolajeviče Tolstého (1828–1910). To nebylo v této době nijak unikátní. Nešlo přitom o vztah jednoduchý, neboť Peroutka vyčítal Čechovovi

¹ Cyklus vycházel nepravidelně od dubna do října 1919, v dubnu 1920 a v lednu 1921.

² PEROUTKA 1922.

životní rezignaci a Tolstému nebezpečný idealismus. Zjevně se tu však na pozadí politických událostí ustaluje něco, co bude Peroutku provázet celým životem, obdiv k ruské kultuře a odpor k ruské skutečnosti, a to zejména pod vlivem díla novináře Karla Havlíčka Borovského (1821–1856) a nepřímo i historika Jana Slavíka (1885–1978), který na Peroutku působil během jeho gymnaziálních studií.

O „rusky laděné“ texty se Peroutka pokoušel již na počátku své publicistické dráhy roku 1913 – v posledním roce své školní docházky –, když vydával v časopise *Švanda dudák* své povídky napsané „věrně dle Čechova“, jak uváděl jejich podtitul. Také při komunikaci s redakcí tehdy zdůrazňoval, že vazba na Čechova musí být explicitně zmíněna.³ Peroutka si byl částečné závislosti svých povídek na ruské literatuře vědom a tematizování Ruska v jeho textech je možná poctivým projevem této nezadržitelně se opakující inklinace.

Při porovnání s Dostojevského *Deníkem* vynikne obměna titulu, nahrazující spisovatele žurnalistou. To osudově předjímá ztroskotání Peroutkovy tehdejší (a vlastně celoživotní) snahy stát se spisovatelem a „neskončit“ jako novinář. Peroutka novinářem být nechtěl, ale musel mít nějaké stálé živobytí, a brzy musel podporovat ještě manželku Marii, a čas od času též matku Leontinu nebo bratra Karla. V tomto smyslu je jeho *Deník žurnalistův* knihou o přechodu od poetických ideálů mládí k próze středního věku, a také od snů o tvorbě k bdění při psaní.

V případě Peroutkova *Deníku* mohly jako předlohy kromě ruské literatury vzdáleně spolupůsobit i Peroutkou při různých příležitostech zmiňované knihy *Ze života bohémy* od Henriho Murgera (1822–1861)⁴ a zejména *Gotické pokoje* Augusta Strindberga (1849–1912).⁵ A není třeba ulpívat jenom na novinářské linii, neboť Peroutkovy texty poskytují výrazné znaky oscilování mezi redakcí a kavárnou a několik z nich se v kavárně (Anna Petrovna, Vzpoura

³ F. Peroutka I. Herrmannovi z 18. 9. 1913. AMP.

⁴ MURGER 1918. Existují i starší překlady a není jasné, jakým způsobem se Peroutka k textu dostal.

⁵ STRINDBERG 1918.

Pětipeského) nebo v hospodě (Bahno velkoměsta) převážně odehrává. Peroutka za první světové války uvažoval o tom, že by napsal kavárenský román, a ve svých podkladech přímo zmiňuje Strindbergovo dílo jako vzor. Ostatně v uvedených prozách hrají kromě kaváren svou podstatnou úlohu taktéž novináři a redakce. Ale předloh a vzorových textů může být pochopitelně daleko více.

Jméno vypravěče, jak již bylo uvedeno, zní Petr Jefimovič Antokolskij a patrně se nepřímo vztahuje k ruskému sochaři Marku Matvejeviči Antokolskému (1834–1902). V této narážce lze rozeznat jakési účtování s předchozím obdobím, kdy byl Peroutka zaměstnán ve výtvarném odboru Umělecké besedy a psal výtvarné referáty. Poslední takové texty však vydal na konci první světové války a v roce 1919 již jeho touha po kariéře výtvarného kritika zcela pominula. V listě *Tribuna*, k jehož redakci Peroutka patřil, psal výtvarné referáty Václav Nebeský (1889–1949). Je možné, že někdejší psaní výtvarných referátů se do souboru próz také vtělilo, protože se jimi Peroutka procvičil v přemýšlení nad tématem, celkem a detailem. Snad proto působí jeho prózy trochu jako výjevy na perokresbách či karikaturách.

Obsah *Deníku žurnalistova*, jak bylo naznačeno, poskytuje čtenáři několik rovin, v nichž může dílo vnímat. Nejde o text čistě literární. Tento prozaický cyklus má rovněž svoji personální a politickou faktografii. Děj se sice odehrává převážně v redakci ruského listu *Maják*, není však pochyby, že odkazuje k *Tribuně*, Peroutkově domovskému listu. A ruský znějící jména redaktorů a spolupracovníků *Majáku* a jejich popisy referují k osobám působícím v redakci *Tribuny*.

Vypravěč jednotlivých příběhů jménem Petr Jefimovič dobře koresponduje s Peroutkou samým, když uvážíme narážky na jeho tělesné proporce, zvl. vysokou postavu,⁶ nebo narážku na jeho osobní život při zmínce jména Wally.⁷ V jeho snoubence jménem **Anna Petrovna** lze snadno rozpoznat jeho první manželku Marii Bienenfeldovou (1899–?),

⁶ PEROUTKA 1922, s. 44, 132.

⁷ Povídka Chaos, in: PEROUTKA 1922, s. 56–57. Je zřejmé, že zde má autor na mysli svou známou, snoubenku svého přítele Ericha Sobotky, Wally Hahnovou.

které je věnováno několik povídek (V redakčním poslání, Anna Petrovna, Konec mého románu). Také peripetie jejich vztahu na pozadí doby celkem odpovídají skutečnosti, tj. svatba, narození dítěte. Jinak se Peroutka objevil coby literární postava ještě v *Českém románu* Olgy Scheinpflugové jako Petr Routka.⁸

Kromě autora představuje jednu z nejvýraznějších postav v textu snadno rozeznatelný novinář a redaktor Arne Laurin (1889–1945).⁹ Vystupuje zde pod jménem **Anton Pavlovič Pětipeský** a je charakterizován jako zapálený novinář, který tráví v redakci většinu svého času (někdy tu i spí) a bez redakčního prostředí nevydrží ani den. V jednom z textů je poněkud vysmívána jeho snaha jít ve stopách zuřivého reportéra Egona Erwina Kische (1885–1948), a proniknout do podsvětí (Bahno velkoměsta). Podobnou, ale zcela ojedinelou snahu zaznamenáváme také u Peroutky v jeho fejetonu o policejní prohlídce v hodinovém hotelu.¹⁰ Kromě toho je v textech exponován jeho zvláštní vztah k ženám, který potvrzují též jiné zdroje. Mimoto byl Arne Laurin literární postavou hned v několika dalších dílech, např. v (novinářské) knize Alfreda Fuchse *Oltář a rotačka* (1930) se objevuje jako Karger, v knize E. A. Longena *Herečka* (1929) jako redaktor Houdek, v detektivním románu Emila Vachka *Tajemství obrazárny* (1920) jako reportér Arne Maurin.

Mezi dalšími kolegy snadno identifikujeme Peroutkova švagra, novináře a redaktora Bedřicha Weinera (1895–1941), který má v textu svůj obraz pod jménem **Plačilov**, což je vlastně „překlad“ jeho jména z němčiny.¹¹ K postavě tohoto příčinlivého, ale řečnický rozvláčeného novináře je přidružena jeho oddaná snoubenka **Kalerije Ivanovna** (v novinové verzi Valerie Ivanovna), jejímž předobrazem byla ve skutečném životě Elsa Bienenfeldová (1898–?), sestra Peroutkovy

⁸ SCHEINPFLUGOVÁ 1946. V původní verzi textu se měla postava jmenovat Petr Toman.

⁹ K Laurinovi blíže TOPOR 2019.

¹⁰ PEROUTKA 2. 3. 1919, s. 1–2.

¹¹ Srovnej explicitní dešifraci v dopise A. Laurina G. Sternovi z 26. 3. 1926. LA PNP, f. A. Laurin. Viz též LAURIN 2019, s. 89–91. Zde je zmíněn Weiner-Plačilov.

manželky. Tomuto páru se věnuje celá povídka (Neděle), v níž si autor poněkud škodolibě pohrává s obrazem jeho domácího štěstí a vzájemné lásky.¹²

Pod jménem **Lebeděv** je v knize zachycen divadelní referent Josef Kodíček (1892–1954).¹³ K rozpoznání jeho osobnosti napomáhá samo jméno odkazující na jeho hlavu, zvláště na výrazné čelo s ustupujícími vlasy, ale i jedna z povídek, kde se tematizuje jeho touha získat byt se dvěma samostatnými (únikovými?) východy.¹⁴ K jeho ztotožnění s Lebeděvem nabádá rovněž zmínka v dodatkové povídce o chystaných svatbách v redakci a jeho postoji k nastávajícím ženichům.¹⁵ To všechno jsou patrně narážky na jeho pověstné milostné avantýry.

Mezi postavami je rozpoznatelný také národohospodářský redaktor Gustav Stern (1886–1964) vystupující zde pod jménem **Hvězdičev**. Pseudonym byl opět vytvořen překladem z němčiny do jakési české ruštiny, jelikož grafém H v ruštině neexistuje. Tato postava ale postrádá nějakou hlubší charakteristiku, protože Stern byl o dost více ponořen do vlastní práce než ostatní redaktoři.

Na pozadí redakce se promítá matný portrét šéfredaktora Bedřicha Hlaváče (1868–1936). Ten sice není nikdy explicitně jmenován, můžeme však předpokládat, že Peroutka jej záměrně nezatahoval do své redakční legrace, protože pro něho – jako příslušníka starší generace – bylo novinářství vážnou věcí, a nikoli předmětem žertování. Jako nejménovaný je zde patrně přítomen rovněž českožidovský pracovník Max Pleschner (1870–1932), dozírající na chod *Tribuny* jménem jejích zřizovatelů a její správní rady.¹⁶ S Pleschnerovým dohledem a upomínkami měl Peroutka, kterému činilo problémy dodržovat termíny, bohaté zkušenosti.¹⁷

¹² Povídka Neděle, in: PEROUTKA 1922, s. 102–111.

¹³ KODÍČEK 2016. Srov. bibliografii jeho článků, kde jsou uvedeny také příspěvky uveřejněné v *Tribuně*.

¹⁴ Povídka Slabé srdce, in: PEROUTKA 1922, s. 41–42.

¹⁵ PEROUTKA 5. 10. 1919, s. 1–3.

¹⁶ Povídka Žurnalistické talenty, in: PEROUTKA 1922, s. 49–50 nebo též povídka Obtíže slušnosti, in: PEROUTKA 1922, s. 15. Srov. též sebeobhajující dopis A. Laurina M. Pleschnerovi z 10. 6. 1919. AŽM, f. M. Pleschner. Viz též LAURIN 2019, s. 47–48.

¹⁷ Viz např. M. Pleschner F. Peroutkovi z 11. 7. 1922, 14. 8. 1922 nebo 8. 12. 1922. ANM, f. F. Peroutka.

Kromě hlavních redaktorů našli v textech svůj odraz a charakteristiku také různí pravidelní přispěvatelé *Tribuny*. V první řadě stojí českožidovský pracovník a konvertita ke katolicismu Alfred Fuchs (1892–1941), reprezentovaný postavou náboženského fanatika **Litvinova**.¹⁸ Fuchs byl pro Peroutku celkem důležitý, protože to byl právě on, kdo jej přivedl ke spolupráci s českožidovským hnutím. Také Fuchs napsal novinářsko-spisovatelský román, již zmíněný titul *Oltář a rotačka* (1930). Tato vážná kniha pojednává o autorově literární kariéře a konverzi ke katolictví, popisuje pod krycími jmény mnoho pražských literárních osobností a rozepisuje se i o *Tribuně*.¹⁹

Další přispěvatel *Tribuny* karikovaný v prozaickém cyklu je dnes pozapomenutý pedagog a osvětář Karel Velemínský (1880–1934), který je uveden na scénu jako usilovně poučující **Kuzmikin** v povídce *Návštěva*. Zmínka o amerických železnicích a Kuzmikinovo opěvování Severní Ameriky neponechává čtenáře obeznámeného s obsahem listu na pochybách, ke komu se odkazuje.²⁰ Tato kauza je však komplikovaná. Velemínský je totiž zobrazen ještě v separátním a zapomenutém textu, který sice k „deníkovému“ cyklu náleží pseudonymem autora, ale neobjevil se v *Tribuně* ani v knize. Jde o povídku s názvem *Starci*, v níž nejmenovaný návštěvník redakce vypráví vzpomínku na L. N. Tolstého.²¹ Tato historika může vypadat jako součást ruské stylizace, ale Velemínský Tolstého skutečně znal, protože jej roku 1907 v Jasné Poljaně osobně navštívil.²² Stal se potom naruživým šířitelem jeho myšlenek a dohlížel na vydávání jeho filozofických knih. Vzhledem k tomu, jak se Peroutka k Tolstému dlouhodobě vztahoval, je tato povídka pojímána značně ironicky.²³

Je pravděpodobné, že mužská část redakce se Peroutkovými portréty osob a situací bavila. Zdá se dokonce, že jejich literární jména se

¹⁸ Viz začátek povídky Anna Petrovna. PEROUTKA 1922, s. 85. Srovnej též zmínku o Fuchsovi PEROUTKA 25. 1. 1920, s. 9.

¹⁹ FUCHS 1930, s. 213, 286–288.

²⁰ Viz např. VELEMÍNSKÝ 1. 11. 1919, s. 1–3, nebo též VELEMÍNSKÝ 16. 9. 1920, s. 3–4.

²¹ PEROUTKA 1919/1920, s. 131–134.

²² VELEMÍNSKÝ 1908. Viz zvl. podobnou historiku VELEMÍNSKÝ 1910, s. 193–195.

²³ Soustavně viz PEROUTKA 1932, s. 91–107.

někdy stala jejich „přezdívkami“.²⁴ Portréty redaktorek jsou však trochu jiné, protože vyznívají velmi netaktně, zvláště uvědomíme-li si, že se musely ve svých obrazech snadno poznat. Předně je krajně udivující, že by autor s pověstí distingovaného člověka karikoval skutečné novinářky, autorovy redakční kolegyně. Ženské rozmary jsou ústředním tématem povídky *Das ewig Weibliche*,²⁵ která se věnuje milostným zmatkům redaktorky **Tatány Alexejevny**, jejímž předobrazem byla překladatelka Zdenka Borovičková-Wattersonová (1890–1980), pozdější spolupracovnice listu *Prager Presse*. Její zachovaná reakce nenechává na pochybách, že se jí portrét nelíbil a zasáhl ji na citlivém místě. Sama se hájí v dopise jinému členu redakce těmito slovy:

*„Peroutka by vykonal kavalírský čin, kdyby změnil konec feuilletonu, který mě dodnes bolí a kazí vzpomínku, jinak dost vřelou, na Ferdáčka. Jsem velmi šťastná se svým Američanem. A modlím se, že je konec žalostnému putování za láskou. Zdá se mi, že jsem se hodně změnila.“*²⁶

V postavě druhé novinářky, **Olgy Pavlovny**, zobrazil Peroutka redaktorku módní rubriky Stašu Jílovskou (1898–1955), manželku svého přítele kabaretiéra Rudolfa Jílovského. Její portrét je kupodivu velmi stručný, a to navzdory tomu, že to byly právě její výpady, s nimiž měl Peroutka vlastní nemilé zkušenosti.²⁷ Tyto výstřelky navíc nezůstaly před Jílovským utajeny, řešil je ovšem s podivuhodným nadhledem.²⁸

Milostné zmatky v redakci *Tribuny* však časem nabývaly daleko složitějších forem, a rozhodně se neomezovaly na jednu osobu, jak dokládají dopisy Mileně Jesenské psané Franzem Kafkou. Jejich autor v jednom z dopisů (18. 7. 1920) reprodukuje zážitky redaktora Arneho Laurina takto:

²⁴ A. Laurin G. Sternovi z 26. 3. 1926. LA PNP, f. A. Laurin.

²⁵ PEROUTKA 1922, s. 121–128.

²⁶ Z. Wattersonová A. Laurinovi z 4. 2. 1920. LA PNP, f. A. Laurin.

²⁷ S. Jílovská F. Peroutkovi bez data (asi 1920). ANM, f. F. Peroutka.

²⁸ R. Jílovský F. Peroutkovi bez data (asi 1920). ANM, f. F. Peroutka.

„Přijde k němu jakási dívka, nevěsta někoho jiného, sedí u něho přes jeho krajní odpor 8–10 hodin (jedna v jeho soukromém bytě dopoledne, druhá v redakci během noci, takhle on rozdílí světla), prohlašuje, že ho bezpodmínečně musí mít a že, bude-li se zdráhat, skočí z okna. On se vskutku zdráhá, uvolní však okno. Dívky sice nevyskočí, ale stane se cosi strašného, jedna začne hystericky křičet, druhá začne – už jsem zapomněl, co. A teď ještě, kdo ty dívky jsou. Jedna (v bytě) byla Jarmila před svatbou, druhá, v redakci, je žena, s níž se ve čtvrtek oženil...“²⁹

Pozadí popisovaných výjevů však není nikterak humorné. Jarmilou se rozumí Jarmila Ambrožová (1896–1990), kvůli níž spáchal sebevraždu redaktor *Tribuny* Josef Reiner (1897–1920)³⁰ a která se pak provdala za Willyho Haase, pozdějšího editora *Dopisů Mileně*. Laurinova vyvolená je Olga Weissová (1892–1950), jež trpěla vážnými psychickými problémy. Konečně Peroutka sám líčí Laurinovy nesnáze s dotěrnými nestabilními ženami velmi podobně v jedné z povídek, kterou nazval *Ve víru vášní*.³¹

Odkazy na skutečné osoby směřují v textu také mimo vlastní redakci fiktivního *Majáku*, zvláště k nepřátelské redakci *Polární hvězdy*, v níž lze celkem snadno rozpoznat list *Večer* s jeho neustálými výpady proti *Tribuně*.³² Například v postavě úplatného a služebného novináře **Kaljužina** máme nepochybně co činit s redaktorem a spisovatelem Josefem Vraným (1874–1937), šéfredaktorem *Večera* a pozdějším šéfredaktorem *Venkova*.³³ Texty o něm, jež pojednávají o jeho zázračném polepšení a proměně ve statkáře, jsou samozřejmě travestií. Je zvláštní ironií osudu, že Vraný byl jedním z likvidátorů *Tribuny* v roce 1928, kdy upadající list převzal do správy právě agrárnický *Venkov*. Vraný měl

²⁹ KAFKA 2001, s. 115–116.

³⁰ Nekrolog viz KODÍČEK 21. 2. 1920, s. 6.

³¹ *Ve víru vášní*, in: PEROUTKA 1922, s. 129–137.

³² Viz Peroutkův žertovný výpad in: PEROUTKA 31. 7. 1919, s. 5. Nebo ještě po letech in: PEROUTKA 1947, s. 98.

³³ PEROUTKA 1922, s. 98–101, 112–120.

tedy možnost psát „nekrolog“ *Tribuny*, ale byl to nakonec autor *Deníku*, kdo napsal nekrolog za Vraným. Peroutka v životě nenapsal mnoho nekrologů, ale zhodnotit Vraného rozporuplnou osobnost a jeho vliv neopomněl.³⁴

Několik textů je věnováno problematice novinářství či patologii redakčního prostředí. Povídka s názvem *Obtíže slušnosti* vypráví o neschopnosti redakčního kruhu zbavit se neschopného grafomana, *Žurnalistické talenty* zase tematizují tehdejší novinářskou praxi, život na zálohách a v dluzích. Text *V redakčním poslání* poukazuje na pronikání soukromého života do práce novináře a marnou snahu zajistit, aby svět profesní a soukromý zůstaly odděleny. Povídka *Jak tvořím* popisuje vyčerpanost redaktorů a občasnou (nebo častou) neschopnost cokoli napsat. O nezvaných rušivých návštěvách v redakci pojednává několik povídek – *Návštěva*, *Bolševik*, *Ve víru vášni* – a soužití obou pohlaví v redakci karikuje zase zmíněná povídka *Das ewig Weibliche*.

V *Deníku* nejsou karikováni jen lidé, ale také konkrétní politické události dané doby, a to přesně ve smyslu alegorické rovnice: ruská říjnová revoluce 1917 a česká říjnová revoluce 1918. V povídce *Pes na řetězu* je popisováno setkání rozhádaných a na sebe nevrážících novinářů s Kerenským.³⁵ Je velmi pravděpodobné, že autor tu odkazuje na setkání novinářů s prezidentem, při němž jim Masaryk nepřímou domlouval, aby se pokusili pozvednout české novinářství tím, že se vzdají vzájemného napadání a nesmyslných polemik.³⁶ Povídka s názvem *Socializace*, která pojednává o bolševickém obsazení Puškinova divadla, zase domýšlí vzrůstající snahy o obsazení Stavovského divadla, k němuž nakonec došlo 16. 11. 1920,³⁷ a tematizuje též všeobecnou stávkovou pohotovost, která dovedena do důsledků hrozila kolapsem země.³⁸

³⁴ PEROUTKA 4. 4. 1937, s. 1.

³⁵ PEROUTKA 1922, s. 93–101.

³⁶ Srov. ANONYM 8. 6. 1919, s. 3.

³⁷ Povídka byla v *Tribuně* otištěna 12. 10. 1920. Srov. autorovu reakci na zábor divadla PEROUTKA 17. 11. 1920, s. 1.

³⁸ Viz např. PEROUTKA 19. 9. 1919, s. 3–4.

Srovnáme-li texty uveřejněné v *Tribuně* s jejich podobou v knize, musíme konstatovat, že v knižním vydání bylo výrazně změněno jejich pořadí. Posloupnost textů v novinách více koresponduje s redakčními a dobovými událostmi, v knize lépe slouží literárním ambicím autora a jím konstruovanému příběhu, tj. chronologii událostí v životě hlavního hrdiny. Z porovnání novinové a knižní verze vyplývá, že v knize byly vedle drobných úprav vynechány hlavně odkazy na Peroutkovu snoubenku v povídce Anna Petrovna. V novinách, pod pseudonymem a určené pro potřebu užšího kruhu redakce, nemohly tyto poznámky směřující k některým ženským vlastnostem nikoho z blízkých zasáhnout, ale v knize pod plným jménem se to mohlo stát snadno. Z knižního vydání zmizely také odkazy na hrdinovu matku a její předvolební názory v povídce Chaos. Důvody jsou nasnadě. Ostatně nejspíš s tímto záměrem byla z knižního vydání vyčleněna celá jedna povídka, která se týká předsvatebních diskusí v redakci a nese název Předběžné oznámení.

Jeden z textů, *Její poslední let*, do cyklu povídek ani do knihy nepatří, protože byl publikován již dříve.³⁹ Morbidní povídka s doplněným úvodem se k cyklu tematicky nijak nevztahuje. Není moc jasné, proč ji Peroutka otiskl i v knize. Nicméně, taková recyklace textů nebyla u redaktorů v *Tribuně* ojedinělá. Rovněž výkonný redaktor listu Arne Laurin tiskl v listu pod šifrou své předválečné prózy.⁴⁰ Jiná povídka (*Slabé srdce*), o chorobně slibujícím inzertním agentovi, lze považovat za variaci na některé starší Peroutkovy texty a souvisí patrně s jeho fascinací osobami s tímto zatížením.⁴¹ Autor zde míří na sebe samého, protože slibování textů, nevracení knih (a peněz) byly jeho celoživotním neduhem. Zdá se, že rovněž první povídka v knize, o spisovateli, který si neustále zapisuje nápady, souvisí s cyklem tak trochu volně. Navzdory představě, že je zde vykreslen Karel Poláček,⁴² pravděpodobnější zřejmě

³⁹ PEROUTKA 10. 10. 1917, s. 15.

⁴⁰ Srovnej např. Laurinovu předválečnou povídku LAURIN 16. 4. 1913, s. 40, a její znovuotištění LAURIN 28. 5. 1919, s. 4.

⁴¹ PEROUTKA červen 1913, s. 134–136. Nebo též PEROUTKA 30. 11. 1913, s. 1–3.

⁴² KOSATÍK 2003, s. 74.

bude, že Peroutka karikoval sám sebe a svou spisovatelskou metodu. To hojně dokládají motivické poznámky z autorova mládí, jež se zachovaly v jeho pozůstalosti.⁴³

Kniha obsahuje několik aluzí na ruskou klasickou literaturu. Například jméno postavy Abogina z povídky *Slabé srdce* je zřejmým odkazem na postavu z Čechovovy povídky *Nepřítelé*. Touto literární postavou byl Peroutka zjevně fascinován, neboť ji několikrát zmiňuje ve svých textech pojednávajících o tomto spisovateli.⁴⁴ Název povídky je zase možná odkazem na stejnojmennou povídku F. M. Dostojevského, který se dnes ale překládá spíš jako *Bázlivá duše*.⁴⁵

Peroutkův soubor povídek by bylo možné srovnávat také se skutečnými nebo literárními vzpomínkami z Ruska. V *Tribuně* byl ještě za jeho působení publikován proslulý text Jaroslava Haška (1883–1923) s názvem *Velitelem města Bugulmy*. Jedna část, s názvem *Potěmkinovy vesnice*,⁴⁶ byla dokonce otištěna na titulní stránce vedle Peroutkova protisovětského úvodníku.⁴⁷ Pozoruhodné je, jak Peroutka, který sovětskou skutečnost nikdy nepoznal z první ruky, předjímá vyprávěné zážitky Haškovy, jenž v Rusku působil ve službách bolševických idejí a snažil se jejich praktikování donkichotsky polidštit. Na okraj je třeba poznamenat, že část *Švejka* psal Hašek z donucení své ruské ženy Šury zavřený v redakční místnosti *Tribuny*.⁴⁸

Své texty Peroutka promýšlel v době, kdy byla Evropa v ohrožení sovětskými experimenty a mnoho aktivistů i politiků bylo nakloněno zkusit tuto radikální cestu. Ve svých politických textech z let 1919–1920 stojí autor zcela vyhraněně proti takovému hazardování, které již v dané době přineslo trpké plody v Německu a v Maďarsku. Jak to vypadá, když se dostanou bolševici k moci, je plasticky vykresleno

⁴³ Srov. fond F. Peroutka, ANM.

⁴⁴ ČECHOV 1917, s. 128–143. Srovnej PEROUTKA 30. 7. 1914, s. 257–260. Též PEROUTKA 8. 4. 1919, s. 1–2.

⁴⁵ DOSTOJEVSKIJ 1892.

⁴⁶ HAŠEK 26. 2. 1921, s. 1–2.

⁴⁷ PEROUTKA 26. 2. 1921, s. 1.

⁴⁸ PEROUTKA 1996, s. 106–107.

v povídkách Socializace a Bolševik. Téma se objevuje v přepjaté podobě také v textu stojícím mimo cyklus *Deníku*, a to ve stylizovaném dopise s názvem Konec osobnosti, jenž pojednává o „zestátnění žen v Saratově“. Je možné, že právě v tomto textu se projevuje raná inspirace pro celou sérii *Deníku*.⁴⁹

Při posuzování autorova odsudku radikálních levicových snah je zároveň třeba zdůraznit, že si Peroutka nečiní žádné iluze ani o právě budované demokracii. Politický zmatek, rozhádanost stran a ubohost myšlenek popisuje kupříkladu ve volební povídce s názvem Chaos;⁵⁰ v povídkách Pes na řetězu a Konec žurnalistův zesměšňuje praktiky čelných politických stran a jejich listů.⁵¹

Jak vyplývá z dobových recenzí, bylo knižní vydání *Deníku* přijato nadmíru příznivě. Zdůrazňovala se naplněná spisovatelská ambice praktikujícího novináře a dobře odpozorovaný ruský styl jeho humoru,⁵² ale také vliv českých předchůdců nebo snad drsného humoru Arkadije Timofejeviče Averčenko (1881–1925).⁵³ Často se psalo o poměru novináře a spisovatele, nebo konkrétněji o poměru politického úvodníkáře a humoristy. Josef Hora (1891–1945) kritizuje vykreslení ústřední postavy povídky Bolševik jako zhýralce a prospěcháře.⁵⁴ Sprátený německý recenzent chápe knihu jako odpověď na otázku, co dělá redaktor, když zrovna nepíše, a věnuje se hlavně povídkám o nevídaných návštěvách v redakci, které zdržují provoz. Otto Pick (1887–1940) oceňuje zejména přesnost charakterových studií jednotlivých osob, neváhá pro autora použít slovo básník a za podstatu knihy považuje protiklad mezi představou a činem.⁵⁵ Nejosobnější recenzi uveřejnil spolupracovník *Tribuny* Alfréd Fuchs (1892–1941), jenž zdůrazňuje celkové čechovovské ladění knihy a zároveň tvůrčí kázeň autora, který ruskou inspiraci

⁴⁹ PEROUTKA 1. 3. 1919, s. 2.

⁵⁰ Srov. ANONYM 22. 6. 1919, s. 1.

⁵¹ Srovnej Peroutkovo vyznání v této věci. PEROUTKA 17. 7. 1919, s. 1–2.

⁵² KREJČÍ 23. 4. 1922, s. 11.

⁵³ NOVOTNÝ 18. 8. 1922, s. 1–2.

⁵⁴ HORA 5. 3. 1922, s. 2–3.

⁵⁵ PICK 11. 4. 1922, s. 4. Srov. též překlad jedné z povídek do němčiny PEROUTKA 26. 7. 1922, s. 3–4.

nezastírá, a přesto si uhájil svůj vlastní styl. Fuchs ale také připomíná zastřený vliv Goethův a vídeňské žurnalistiky, zosobněné Karlem Krausem (1874–1936). Z českých vzorů uvádí Havlíčka a Nerudu a zároveň se podivuje, že se autor ubránil židovskému humoru, jímž je prostředí jeho domovské *Tribuny* prosceno.⁵⁶ O knihu si Peroutkovi do redakce napsal nakladatel Josef Florian (1873–1941)⁵⁷ a doporučil ji k četbě.⁵⁸

Dnes je cyklus redakčních povídek *Z deníku žurnalistova* skoro zapomenut a v rámci Peroutkova díla určitě nepatří k nejčtenějším, autor jej však ke konci svého života – v rámci účtování se svou spisovatelskou kariérou – označil za jedno ze svých nejosobitějších děl a v podstatě za cestu, kterou se měl možná vydat. Doslova si o tom zkratkovitě poznamenal:

*But t[her]e was a fountain of spontaneous story – feeling in B[ut-not]: „Diary of journalist“ – it was later repro[bated] by ideol[ogical] w[or]k, not cultivated, forgotten.*⁵⁹

Ale byl tu zdroj spontánního příběhu – cítění v P[eroutkovi]: „Deník žurnalistův“ – to bylo později zavrženo pro ideologickou práci, nekultivováno a zapomenuto.

Působí trochu zvláště, že po kladném přijetí literární kritikou se kniha stala nadlouho jediným literárním dílem, které Peroutka mezi oběma světovými válkami vydal. V tomto případě literatura nad žurnalistikou nezmáhala, protože autor se následně zcela oddal psaní politických článků a esejistice, které praktikoval až na práh další světové války. Jeho spisovatelská budoucnost se odehrávala zcela ve shodě s tím, co říká o „nenáviděné káře žurnalismu“ v závěru povídky *Konec mého románu*. Na vysněnou literární dráhu se částečně vydal teprve

⁵⁶ FUCHS 29. 1. 1922, s. 5–6.

⁵⁷ J. Florian F. Peroutkovi z 31. 10. 1922. ANM, f. F. Peroutka.

⁵⁸ STANKOVIČ 2008, s. 910.

⁵⁹ Viz Peroutkovy exilové poznámky o sobě. Nečíslovaný list B – writer. Take pen into your hand... APK.

po svém návratu z Buchenwaldu dramaty reflektujícími válečnou dobu a nadcházející totalitu. O svou vysněnou metu, žánr románu, nakonec usiloval až v americkém exilu v pozdním věku. I na těchto dílech se v pozitivním i negativním smyslu potvrdilo, že Peroutka vždy nejlépe psal o tom, co skutečně prožil, jako v případě cyklu povídek z redakčního prostředí.

Daniel Řehák

Z deníku žurnalistova

Tato knížka jest výběrem povídkových fejetonů roku 1919 psaných, bohužel, příliš chvatně uprostřed ostatní redakční práce. Děj byl přeložen do ruského prostředí, aby se mi volněji psalo o známých lidech. Proto také byly fejetony podepisovány pseudonymem Petr Jefimovič Antokolskij.

Román spisovatelův

Vyprávěl mi přítel spisovatel:

„V té době, co jsme se spolu neviděli, milý Petře Jefimoviči – a jsou to již plné dva roky – nic se se mnou nezměnilo a mnoho jsem neprožil. Nepodnikl jsem žádné větší cesty, spíše jsem žil nehybně jako ústřice na skále. Ale zamiloval jsem se, a sice prudčeji, vášnivěji, než kdy před tím. Přicházím již do let a tu jest láska nebezpečna. Jeden čas se mi zdálo, že našel jsem nový život po boku té bytosti, ač jinak nemiluji podobných poetických výrazů.“

„A kde jest ona bytost?“ tázal jsem se. „Představte mne.“

„Pst. Ticho. Je již konec. Na tomto světě, milý příteli, nic nemá stálosti. Mámení jest život a život jest mámení. De mortuis nil nisi bene.¹ Vzácná, dobrá to byla žena.“

„Což jest již mrtva?“

„Nikoliv. Žije. Ale pro mne – jest mrtva. Ostatně povím vám celou historii.“

Vy víte, s jakou vášní plním své spisovatelské povolání a že jest to jediný plod života, který mohu vydati. Mé děti by byly degenerované a ničemové. Ale opravdový spisovatel – toť jiný tvor než ostatní. Není mu dáno žít pro sebe. Žije pro literaturu. Člověk je živočich společenský, říká se. Nuže, pak je spisovatel živočich pozorovací a analytický. Každý spisovatel má v kapse sešitek, do kterého si zapisuje vše, co vidí a postřehne. Někdy ho napadne něco i v noci – tu vyskočí, rozsvěcuje a zapisuje si, aby nezapomněl. Není-li po ruce světla, načmárá si to i po tmě, jen tak popaměti. Společnost sedí na louce. Všichni se dívají před sebe v blažené nečinnosti. Ale spisovatel vytahuje sešitek a zapisuje si: „Bílý motýl usedl na rudý květ. Kdosi šel travou. Je viděti stopy. V poledne vzduch jaksi černá. V dáli točí větrný mlýn lopatkami.“

¹ V překladu: O mrtvých jen dobře.

Kdesi kdosi hraje na harmoniku. Páchne uzrálou travou. 'Domnívá se, že toho bude moci užítí při nějakém líčení. Běží psíček a vy si zapisujete: 'Pes, obzvláště podobný člověku. Směje se, má i licousy.' Nebo: 'Po nebi letěl oblak podobný jezerní obludě.' Hledte, mluvím nyní s vámi, a až přijdu domů, zapíší si způsob, jímž si vaše ruce hrají s nožem na papír. Máte na ruce červenou skvrnu a já si zapíší: 'Rudá skvrna na dlani. Snad od rybízu, snad od krve.' A pak si zapíší, co vidím tuto v koutě: 'V redakci. Na zemi leží pohozená bible vedle plivátka.' A zaznamenám si ještě pocit, který mám dnes od samého rána: 'Člověku se někdy zardá, že celý život jest pouhá hra a že to vše, co děláme, jest hra. Mohli bychom vlastně klidně seděti, vše by se i bez nás spravilo a šlo svými cestami, ale my si hrajeme na aktivní.'

V myslí publika pojí se představa spisovatele s pojmem jakési neobyčejné vášnivosti. Ale není většího omylu. Každý opravdový spisovatel jest člověk chladný. Pozoruje, a proto zůstává chladný. I když sám něco prožívá, jeho oko se nezavírá a on sám jest divákem sama sebe. Jakápak tedy skutečná vášeň? Toto duševní rozpoložení jaksi vyřazuje spisovatele mimo ostatní společnost. V nejvlastnějším nitru zůstává vždy sám. Jest nešťastný. Och, jak já někdy toužím po tom, býti prostým, šestnáctiletým děvčetem z penzionátu. Zbaviti se sebe sama! Říká se, že duchový člověk žije na horách. Ale na horách jest – chladno a pusto. Kdežto mladé děvče v penzionátu – jaké to má teplý život! Jaké krásné představy!

Jest to smutno říci, ale právě spisovatel mívá nejméně citu k lidem. Je hrozně zvědavý – a často nic víc. Mohu říci ze zkušenosti: mluvím třeba s někým a udělám na něm, na jeho šatech nebo z toho, co povídá, pět zajímavých poznatků, které se mi jednou mohou hodit do novely nebo do románu. Nyní mám jediné přání: aby už přestal mluvit a odešel a já abych si mohl své pozorování zapsat. Stále si říkám v duchu číslici pět, abych nezapomněl, že učinil jsem pět poznatků. Někdy pronásleduje člověka přímo panický strach, že už ztrácí své spisovatelské schopnosti a že už nedovede vidět člověka, krajinu originálně.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Z deníku žurnalistova.
Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.